

Keskkonnakriis nõuab humanitaaridelt suure pildi selgitamist

Timo Maran 50

Foto: Meeli Küttim, Tallinna Linnamuseum

Tartu Ülikooli ökosemiootika ja keskkonnan-humanitaaria professoril ning hinnatud luuletajal Timo Maranil täitub 50. eluaasta 13. aprillil. Vestlesime temaga sel puhul kultuuri ja looduse suhetest ning nende uurimisest, luulest, keskkonnakriisist ja humanitaariteadlaste rollist sellele lähenduste otsimisel.

Kuidas juhtus niimoodi, et läksid Tartu Ülikooli õppima bioloogiat, siis aga jõudsid semiootika osakonda?

Kujunemislool on harva üks konkreetne põhjus. Sagedamini on seal paljude mõjutuste, paljude seoste koosmõju, maastik eri asjadest, mis inimest mingis suunas lükkavad.

Minule on üks olulisemaid taustu olnud minu isa Rein Marani tegevus. Ta on teinud palju loodusfilme, mille võttekohaks oli üks talu Läänemaal, kus suvitasime igal suvel alates sellest ajast, kui olin viieaastane. Ühtpidi puutusin nii küllalt vahetult kokku eri loomaliikidega – sookurgede, saarmaste, ilvestega – ja teisalt käis sellest talust nende filmidega seoses läbi päris põnev seltskond eesti kultuuris tegusaid inimesi, kes samal ajal olid loodusega seotud: Fred Jüssi, Jaan Kaplinski, Peep Ilmet ja teised, kes on loodust mõtestanud.

Sellelt pinnalt ma ilmselt arvasin, et õppida loodust rohkem tundma on hea mõte. Kindlasti oli üks oluline periood keskkooliaeg bioloogiakallakuga Lilleküla gümnaasiumis, kus õpetas bioloogiat legendaarne Linda Metsaorg, kes on koolitanud ja suunanud tervet põlvkonda eesti biolooge ja loodusinimesi. Hiljem läksin Tartu Ülikooli õppima bioloogiat, aasta oli siis 1993. Tundsin huvi loomade suhtlemise vastu ning sealjuures ka inimese ja teiste liikide vahelise kommunikatsiooni vastu, eeskätt just rõhuga suurematel loomadel, nagu imetajad ja linnud. Aga Tartu tolle aja bioloogia oli pigem geenikeskne ja reduktsionistlik, nii et ma ei leidnud seal väga head kohta või keskkonda, mis mulle oleks sobinud.

Sealt edasi liikusin semiootika suunas, kus vaadati vabamalt suhtlust ja kommu-

nikatsiooni – sealhulgas inimeste ja teiste liikide vahel – ning kirjeldusvõimalusi oli rohkem. Läksin semiootika magistriõppesse ja edasi olen jäänud semiootika osakonna juurde.

Kas see oli nõukogude aja lõpu eesti kultuurile iseloomulik, et looduskaitse ning kunst ja kõrgkultuur olid omavahel põimunud?

Mul ei ole sellest kuigi palju isiklikke mälestusi, aga ma arvan küll, et loodushoiuliikumise esimeses laines 1970.–1980. aastatel oli kultuuri ja looduse tundmise seos olulisel kohal. Siia kuuluvad kindlasti Fred Jüssi ja Jaan Kaplinski kirjutised, aga samuti Kaljo Põllu graafilised lehed ja tema juhitud soome-ugri uurimisreisid. Paigutaksin sellesse liikumisse ka Veljo Tormise ning kindlasti Lennart Meri oma esimeste rännuraamatutega. See oli terve rühm kultuuriloojaid ja mõtlejaid, kes loodust, kultuuri ja eesti mütoloogiat eri viisil seostasid.

Kui palju sa ennast ise selle mõtte-suunaga seostad? Oled ju tegelenud eesti looduskultuuriga ja olnud ökokriitika maaletoojaid Eestisse.

On huvitav, et nii kogu maailma kultuuris kui ka Eestis on looduskaitsemõte ja looduskaitseliikumine käinud teatud lainetena. See, mida me Tartus 1990-ndatel aastatel tegime, on pigem järgmine laine, milles loodust ja kultuuri seostati akadeemilisemal viisil. See oli seotud ökokriitika või kirjandusökoloogia, ökoloogilise kirjandusuurimisega. Hiljem on see suund tuntuks saanud keskkonnahumanitaaria nime all, mis on praegu väga levinud.

Hakkasime Tartus 1990. aastate keskpaiku korraldama seminare, mis keskendusid kultuuri ja looduse suhetele eri vaatenurkadest, nagu looduse suhted kõrgkultuuri eri suundade, kirjanduse ja kunstiga. Mõni seminar pühendus rohkem

semiootikale või loodusfilosoofiale. Selle protsessi juures oli väga oluline inimene Tartu Ülikooli inglise filoloog ja ameerikanist Tiiu Speak, kes oli mõnda aega veetnud Ameerikas ja ta tõi sealt palju mõjutusi Eestisse tagasi. Tollel ajal oli Ameerikas ökokriitika ning keskkonna ja kultuuri suhete uurimine juba väga tuntud. Nende seminaride põhjal sündis kõigepealt kogumik „Tekst ja loodus”¹ ja hiljem „Eesti looduskultuur”, mis oli püüe süstemaatiliselt eri valdkondade kaupa looduse ja kultuuri vastassuhteid Eestis kirjeldada.² See ideaal ei teostunud, sest temaatika ise on väga mahukas ja keeruline, aga mingi ülevaate saime kokku pandud.

Kui järjekindel on nendel teemadel mõtlemine Tartus olnud? Mis on muutunud?

Looduse ja kultuuri suhete mõtestamisega alustasime Tartus 1990. aastate keskpaiku ja Tartus on olnud sellest ajast peale väike keskkonnahumanitaaria, ökokriitika ja ökosemiootika keskus. Me alustasime vara. Sellest perspektiivist on huvitav praegu vaadata seda maastikku, kus peaaegu igas teises ülikoolis on keskkonnahumanitaaria keskus, eri uurimisprogramme ja õppekavu on hästi palju ning monograafiaid ja kogumikke ilmub sellel teemal rohkem, kui jõuab jälgida.

Meil on sel teemal olemas ajalooline pidevus ja selle taustal on näha, mis on vahepeal üles kerkinud: kultuuri ja keskkonna süsteemsetest seostest räägitakse rohkem, teistpidi on tugevalt peale tulnud üleilmse keskkonnakriisi temaatika. On sellised uued mõisted nagu antropotseen

¹ Aastatel 1996–1999 peetud seminaride „Kultuur ja loodus” ning „Tekst ja loodus” ettekannete kogumik: Tekst ja loodus. Koost, toim T. Maran, K. Tüür. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 2000.

² Eesti looduskultuur. Koost, toim T. Maran, K. Tüür. Tartu: Eesti Kultuuriloo ja Folklooristika Keskus, Eesti Kirjandusmuuseum, 2005.

või solastalgia ning kriis kui normaliseeritud seisund. Samuti küsimus, kuidas humanitaarteadlased sellega suhestuvad, kuidas teha ökokriitikat või kultuurikriitikat keskkonnakriisi kontekstis.

Kuidas sai võimalikuks pööre looduse poole Tartu semiootikas? Kuidas said kokku looduse ja kultuuri uurimine, kas see oli kuidagi seotud Tartu–Moskva semiootikakoolkonna eripäradega?

Siin on keskne Kalevi Kulli isik: kuidas ta on eri suundi, autoreid ja mõjutusi kokku toonud. Ta oli ühtpidi seotud Moskva ja Leningradi teoreetilise bioloogia ringide ja autoritega ning teistpidi huvitas teda baltisaksa kultuur: lisaks nendele baltisakslastele, kes käisid loodusekspeditsioonidel, ka Jakob von Uexküllil isik ja pärand. Uexküll õppis Tartu ülikoolis ja veetis hiljem suved Eestis oma Puhtu suvemõisas. Tema töödes on semiootiline mõte olemas eksplitsiitselt, sõnaselgelt: ta räägib tähendusest looduses. Oluline oli nende mõjutuste kokkutoomine ja seostamine Tartu semiootika traditsiooniga. Kindlasti võib näha ka varasemas Tartu semiootikas endas metafoore ja muid viiteid looduse tähenduslikkusele. Näiteks Juri Lotman toob esile metafoorseid sarnasusi kultuuri ja elusorganismi või ökosüsteemi toimimise vahel. On ka seosed Vladimir Vernadski töödega, kelle biosfääri mõiste on semiosfääri mõistele inspiratsiooni pakkunud.

Mujal maailmas oli semiootika rakedamine inimkultuurist väljapoole teiste liikide ja ökosüsteemide mõistmiseks juba olemas, see oli tekkinud nii saksakeelses kultuuriruumis kui ka Ameerikas, näiteks Thomas Sebeok uuris loomade kommunikatsiooni semiootiliste vahenditega. Kalevi Kullil oli suur roll selles, et ta need eri mõjutused, suunad ja autorid kokku tõi ning hakkas juba 1990. aastate keskel Tartu Ülikoolis lugema biosemiootika ja hiljem

ka ökosemiootika loenguid. Maastik oli justkui sobiv selleks, et looduse semiootika Tartus saaks välja kujuneda, aga seal oli ka ühe inimese roll väga oluline.

Thomas Sebeok alustas oma karjääri fennougristina ja on uurinud mari keelt ja folkloori. Kui ta käis Tallinnas kolmandal fennougristide kongressil 1970. aastal, korraldas akadeemik Paul Ariste talle külaskäigu Tartusse.³

See oli tema esimene kontakt Tartu ja Juri Lotmaniga. Loomade suhtlust uurides oli Sebeoki vaatenurk keeleteadusekeskne: ta otsis keelesüsteemi sarnaseid märgisüsteeme lähtuvalt sellest, kuidas lingvistika keelt kirjeldab. Siit järgneb mõistagi plejaad eri argumente ja vastuargumente Sebeoki vaadetele, aga see seos lingvistikaga on väga oluline.

Sinu magistri- ja doktoritöö⁴ teema oli mimikri, kus ühe liigi isendid sarnanevad eksitavalt mingi eesmärgi saavutamiseks teise liigi või keskkonnaelementidega. See ilmselt ei allu nii kergesti keeleteaduslike vahenditega kirjeldamisele?

Tegelikult on seos keeleteadusega olemas, sest mimikrit on võimalik kirjeldada näiteks süntaktika, semantika ja pragmaatika jaotuse põhjal: mis on sarnasuse vorm, mis on selle tähendus, mis on kommunikatsiooniolukord, kus seda kasutatakse. Mimikri on selge ja mar-

³ **Thomas A. Sebeok**, Eesti-seos. – Vikerkaar 2000, nr 1, lk 63–78; **A. Randviir**, What is semiotics, really? Interview with Thomas A. Sebeok. – Trames. A Journal of the Humanities and Social Sciences, kd 1(51/46), nr 4, lk 299–300. <https://doi.org/10.3176/tr.1997.4.01>

⁴ **T. Maran**, Mimikri kui kommunikatsiooni-semiootiline fenomen. (Dissertationes semioticae Universitatis Tartuensis 7.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005; doktoriväitekirja põhjal valminud monograafia: **T. Maran**, Mimikri semiootika. (Tartu Ülikooli doktoritöid.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2008.

kantne näide selle kohta, kuidas looduses väljaspool inimkeelt ja inimkultuuri esineb tähendusi ja tähenduslikku suhtlust. Kui vaadata liblikate silmalaike, ümmargusi kontsentrilisi sõõre liblikate tiibadel, on üsna lihtne järeldada, et see tähendab kellegi jaoks ilmselt midagi. Eri näiteid on palju, nagu orhideede õied, mille kuju sarnaneb putukatega. Kui sageli on arvatud, et keele uurimine ja ka semiootika laiemalt peaks justkui piirnema inimkultuuriga, siis mimikri on hea näide avamaks seda, et tähenduslikku suhtlust on ka teistel liikidel väljaspool inimiiki.

Mimikri puhul saab rääkida ka teatud koodidest või konventsioonidest. Võib olla näiteks nii, et sarnasused ja jäljendused ei ole täpselt üksühesed, vaid eri liigid on mingites aspektides natuke sarnased ja teistes aspektides erinevad, nii et tekib invarianti ja variantide suhe. Mina vaatasin mimikrit eeskätt kui kommunikatsioonisüsteemi või -nähtust, püüdsin seda struktuurselt kirjeldada, iseloomustada mimikri eri tüüpe, mida on looduses tohutult palju, ja pakkuda välja metoodilist lähenemist, kuidas selles mitmekesisuses sarnasuste ja pettuste maailmas korda luua ja seda materjali struktureerida nii, et see oleks kirjeldatav või analüüsiv. Praegu ei ole ma mimikriga kümnekond aastat aktiivselt tegelema.

Kas sõnum humanitaarile võiks olla see, et tuleks vaadata inimkultuurist välja, et tähenduslik universum ei lõpe inimese sümbolse keelekasutusega?

Jah, see võiks olla üks sõnum. Seda võiks sõnastada niimoodi, et loova inimese kultuurilisi tegevusi või keelelisi protsesse ümbritsevad ja neile pakuvad konteksti tähenduslikud protsessid, mis on väljaspool inimkultuuri või on sellele eelnenud. Me ei ole üksinda: väljaspool seda, mida me teeme, on veel palju teist tüüpi tähenduslikku aktiivsust. Ja ma arvan, et see

kontekstualiseeritus filosoofilises mõttes puudutab looduskaitse ja keskkonnanahoiu küsimusi: me ei pea sümbolisel tasandil üksinda välja mõtlema, millised on need lahendused, vaid seal ümberringi on küll lihtsamat, aga samal ajal väga mitmekesisest tähenduslikku aktiivsust, millega saame olla dialoogis, millele saame tugineda. Sellega tagasisidestatult saame aru, kuhu poole me kultuuriga liigume, kas see on mõistlik või mitte.

Oma ökosemiootika käsitluses⁵ kirjutad sümbolse mõtlemise vohamisest ja sellest, kuidas see võib olla kahjulik teistele liikidele ja ülejäänud keskkonnale.

Kultuuri võib määratleda mitmel eri viisil. Võime näha kultuuri kui võimalust luua mudeleid ja kirjeldusi selle kohta, mis ümbritsevas maailmas on. Inimkultuuri häda ja ühtlasi võimalus tundub olevat see, et kirjeldused hakkavad oma elu elama, eralduvad sellest kontekstist või nendest tingimustest, milles nad on tekkinud või loodud, ja lähevad mingis oma suunas minema. See on õigupoolest sümbolipõhiste kultuurinähtuste alus või põhi. Oma päritolutingimustest täiesti iseseisvunud või lahknud kultuurinähtused hakkavad eri viisil mõjuma negatiivselt sellele keskkonnale, millest nad on pärit või mis neid ümbritseb ja kus on palju teisi liike ning võib-olla teisi inimrühmi, kes sellesse kirjeldusse ei kuulu.

Üks viis, kuidas negatiivne mõju keskkonnale aset leiab, on see, et me lihtsalt ei pane enam tähele, mis keskkonnas on, ei oska märgata keskkonna semiootilisi protsesse, sest vaatame keskkonda läbi sümbolite filtri. Teine viis on see, et kirjutame oma tegevuse kaudu üle keskkonna tähenduslikku aktiivsust, mälukandjaid

⁵ T. Maran, Ökosemiootika. Märgiuringud ja ökoloogiline muutus. (Bibliotheca scientiarum vitae.) Tlk E. Puhang. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2022.

või mingeid muid sealseid rütme, lähtudes oma sümbolipõhistest vormidest. Näiteks kultuuri ja looduse või linna ja maa eristuse või mõne muu ideoloogilisema arusaama kaudu sellest, milline loodus peaks olema, hakatakse mõjutama loodust, nii et ta vastaks nendele ettekujutustele. Nii muudame loodust pidevalt inimnäolisemaks, jätame loodusele kultuuri sümbolipõhist jalajälge. Kolmandaks nõuab nende sümbolipõhiste kultuurivormide loomine ja ülalhoidmine paratamatult energiat, ainet ja ressursse. Selleks on tarvis kusa-gilt neid ressursse hankida, mis toob kaasa looduskeskkonna vaesestamise ja muut-mise. Selline sümbolite- ja ideedepõhine kultuur, mis on keskkonnast ja teistest liikidest lahus, on keskkonnakriisi olulisi põhjuseid või tunnusjooni.

Oled mõelnud, rääkinud ja kirjutanud sellest, millised võiksid olla kultuuris peituvad keskkonnakriisi lahendamise võtmed ja võimalused.

Küsimus on selles, kuidas ja milliste kultuurimehhanismide kaudu taasluua seost keskkonnaga. Kuidas inimese jaoks, kes toimib peamiselt kultuuri tasandil, avada kultuurieelset tähenduslikku ruumi, teiste liikide ja paikade olemasolu. Üks võimalus käib läbi looduskultuuri, loodus-kirjanduse teoste, mis osutavad loodusele väljaspool meid endid, suunavad inimest kontakti teiste liikide ja looduspai-kadega. Võimalus, mis mind eriti viimasel ajal huvitab, on vaadata kultuuri mitte kõrg-kultuuriliste tekstide ja artefaktidena, vaid kui igapäevapraktikat. Millised on kultuuri pakutavad võimalused kogemuste sõnas-tamisel, kuidas saab keskkondi tunda õppida kirjanduse või visuaalse kunsti vahendeid kasutades. See võiks aidata ini-mesel luua silda konkreetsete paikadega, teiste liikidega, olla tähelepanelikum ja ümber kodeerida oma vaateviisi ja harju-musi.

Eesti kultuuri kontekstis õnneks ei pea alustama tühjalt kohalt. Meil on nii rahva-kultuuris kui ka kirjakultuuris väga palju erinevaid tekste, autoreid, lugusid ja kas või kõnekäande, mis looduse ja kultuuri suhet kannavad. Need toimivad kui selle suhte mudelid ja kui neid uuesti üles võtta, neid tõlgendada, neid mänguliselt ümber kodeerida, siis on see kindlasti üks viis, kuidas taas looduskultuuri poole liikuda. Alates juba linnulaulu kujutamise vorme-litest keeles, nagu talvikese laulu ajalooline tähistus „siit-siit-siit saab Riiga” või kui hiljem nõukogude ajal laulsid kevadel kõik rasvatihased „bii-bii-sii, bii-bii-sii” (BBC, BBC). See on hästi huvitav ajalooliste seoste kogumiga materjal, igal ajastul on omad kihid, ka praeguse aja linnuhuvilistel ja ornitoloogidel on omad viisid, kuidas eri lindude laulu meelde jätta. Sellist materjali on kultuuris palju.

Probleem on selles, kuidas loodustekste tuua igapäevasesse kultuuripraktikasse ja kasutusse ning milline on kultuuri tasandil oleva teadmise suhe inimeste käitumisega. Meil võib kirjatarkuse tasandil olla olemas info looduse kohta, aga samas me võime igapäevases elus toimida siiski loodus-vaenulikult. See on üks teema, mis mind praegu väga huvitab: kuidas igapäeva-kultuuri praktikate kaudu edendada ini-meste keskkonnasuhet.

Üleilmses mõttes elame keskkonna-kriisi ajastul. Kui võtta tõsiselt infot, mille kliimateadlased on kokku pannud, siis lähiajal tuleb ilmselgelt ressursside ja ener-gia kasutuses suur muutus kahanemise poole. Üks oluline ja huvitav küsimus on see, kust inimene leiab sellises olukorras inspiratsiooni või tuge, et elu mõistlikul viisil ümber korraldada, leppida vähemaga ja ikkagi tunda, et elu on rikas ja elamis-väärne. Siin on minu arvates kultuuri-praktikatel suur roll. Kultuuriloomingul võib energia- ja ressursikasutuse poolest olla üsna väike keskkonnajalajalg, aga

samas on sel võime luua seoseid teiste liikide ja kohtadega keskkonnas ning samuti teiste inimestega, luua sotsiaalset sidust. Selles mõttes muutuvad kultuuri loovad praktikad keskkonnakriisi ajal ootamatult väga oluliseks.

Kuidas on see kõik seotud sinu tegevusega luuletajana – tihti peale kirjutad ju taimedest ja loomadest, maastikest, asjadest, mida tähele panna, märgata, näha? Miks sa luuletad?

Miks ma luuletan? See on hästi hea küsimus, üks küsimusi, millele ma ei oska vastata. Ma olen mõtelnud, et luule või poeetiline kujund on mingil veidral viisil võimalus ulatada keele piiride taha või tulla sümbolikesksest mõtlemisest välja. Luulet nähakse tihti sekundaarse modelleeriva süsteemina, milleniagi, mis on kirjanduse kõrgregister. Aga mulle tundub, et kujundiloo või siis mingi rütmi või keskkonnamustri tajumise kaudu võimaldab luule ka vahetut kokkupuudet keskkonnaga, enda või teksti ja ümbritseva keskkonna või konteksti vahelise eristuse ületamist, silla loomist.

Luuletama hakkasin üsna varases nooruses. Selle eest, et ma jõudsin avaldamiseni või teadvustasin ennast luuletajana, olen tänu võlgu teistele inimestele, eeskätt Aare Pilvele ja Doris Karevale, kes kumbki omal moel mind julgustasid ja aitasid. Tartus oli 1990. aastatel kirjandusrühmituste aeg: ka Erakkonna seltskonna inimesed olid väga olulised, siia maani suhtleme omavahel. Luule kirjutamine on alati olnud teise ajupoolkera tegevus, mis aitab akadeemilist, hästi mõiste- ja mõtlemis-kesket tekstiloomet tasakaalustada. Olen pikka aega vaadanud luulet ja uurimistööd kui paralleelseid ja mitte üksteisega väga kokku puutuvaid tegevussuundi. Võib-olla viimasel viiel aastal olen osanud neid rohkem kokku panna, seosed nende kahe suuna vahel on muutunud selgemaks.

Olen tegelenud ka sellise suunaga nagu loovuurimus, mis on kunstipraktikate abil või kaudu teaduslikumate probleemide lahendamine, neile vastuse otsimine või siis vähemalt hüpoteeside püstitamine. Teistpidi on viimasel viiel aastal kirjutatud luules rohkem esile tulnud tähenduste kokkupuutumiste ja puudutuste teema, mis on mulle akadeemilises mõttes oluline.

Üks sellega seotud teema on vahetud aistingud, sedastused luules või kirjutatud tekstis – sellega olen natuke tegelenud, peamiselt Fred Jüssi tekste vaadates, kus on palju kehalisi kogemusi, onomatopöad, deiksist, keele formaalset süsteemi ületavaid seoseid. Teine näide on igasugused metafoorsed viited ja kujundid, metafoorne kujundiloo, mis võib ka luua aistitavaid tekstikogemusi. Kui Paul-Eerik Rummo kirjutab, et okstel kasvasid leevikesed ja aknaklaasidel jää, siis seda kujundit kuulates tekib see pilt kohe silmade ette. Siin on luulekeeles mingi tasand või register, mis võimaldab tugevalt edasi anda keskkonnas olemise kogemust.

Millele kavatsed lähemal ajal akadeemiliselt keskenduda?

Püüan semiootika raames rohkem aru saada ja tükikaupa lahti kirjutada, kuidas inimese kultuuriloomingut võiks näha laias tähenduses kui midagi, mis on keskkonna, selle tähenduste ja aineliste protsessidega vastassuhetes. See oleks semiootikast lähtuv looduskultuuri ja kultuuriliste mehhanismide mõtestamine, seejuures ka vastuse otsimine küsimusele, kuidas teha pööret keskkonnahoidlikuma kultuuri poole, kuidas selline kultuur toimida võiks ja mis see üldse on.

Keskkonnakriis – ükskõik kas seda käsitleda liikide massilise väljasuremise, ressursside otsalõppemise või kliima soojenemise võtmes – tingib sotsiaalse tellimuse või missiooni kriisi mõtestamiseks ka humanitaarteadlastena. Kuna keskkonna-

kriisi temaatika on niivõrd ulatuslik, võib siin minna väga erinevates suundades ja võtta kitsamaid tükikesi. Olen viimasel ajal tegelenud rohkem hävimisohus liikide ja väljasuremise teemaga ning kaduvate liikide teadvustamisvõimalustega kultuuris.

Aeg, kus me praegu elame või kuhu läheme, tingib humanitaarteadustelt rohkem heas mõttes kultuurikriitikat: me ei saa jääda mugavalt oma staatilise materjali läbitöötamise juurde. Ühiskondlikud või keskkondlikud probleemid, millega suhetuda, on liiga esiplaanil, liiga intensiivsed.

Oled rõhutanud, et bioloogilise elurikkusega käib kaasas või seda võiks peegeldada semiootiline mitmekesisus.

Bioloogilist ja kultuurilist mitmekesisust võiks vaadata kui nähtusi, mis on üksteisega seotud. Seda on tehtud selle märksõna all nagu biokultuurilise mitmekesisuse uuringud, kus on püütud kirjeldada mingite paikade kultuurilise ja bioloogilise mitmekesisuse korrelatsioone. Selle põhjal võib teha üldistuse – eriti kui vaadata nii kultuuris kui ka looduses toimuvat semiootiliste protsessidena –, et mitmekesisuse hoidmine või selle kadu kultuuris ja looduses on omavahel seotud. Näiteks saab uurida, kui palju on kultuuris nimetusi, mis võimaldavad eri liike ära tunda. Kui need nimetused ja see teadmine lähevad kaotsi, on väga lihtne ka looduse liikide mitmekesisusest kuidagi üle sõita, seda mitte märgata ja sellest mitte välja teha. Teisipidi: need tegurid, näiteks globaalsed poliitilised või majanduslikud jõud, mis seavad ohtu loodusliku mitmekesisuse, seavad suuresti ohtu ka kultuurilise mitmekesisuse. Sageli ei saa me ühte teisele vastandada, vaid kui me anname ära, siis mõlemad.

Looduse eri liikide bioloogiline ja semiootiline mitmekesisus ökosüsteemis on pöörane. Kui mõtleme selle peale, et isegi lihtsates kooslustes, nagu mulla öko-

süsteemides, võib olla tuhandeid liike, siis nendevahelisi ökoloogilisi suhteid on kümneid kordi rohkem. Nendega seotud semiootilisi suhteid, mis puudutavad äratundmist ja vastastikuste seoste loomist eri eluetappidel eri olukordades, on veel rohkem. Selle suhete mitmekesisuse või semiootilise rikkuse hoomamise juures on väga oluline eetiline aspekt selles mõttes, et me ei suuda selle maailma mitmekesisust ja keerukust tegelikult ammendavalt kirjeldada. Siinkohal tuleks meenutada ettevaatusprintsipi: kui mingi nähtus, millega sa oled vastakuti, on hästi keeruline, peab tasa kõndima, sest on oht, et sa rikud midagi ära ise seda teadmata. Sellest tuleneb omakorda aukartus elu ees. Üks modernismi ajastu suuri probleeme või mõõdalaskmisi ongi ehk olnud oskuse minetamine näha, kuivõrd keeruline, mõistatuslik ja imetabane see maailm on.

Milliseid olulisi teemasid tuleks kesk-konnahumanitaarias ja ökosemiootikas üldisemalt käsitleda?

Suund, mida tahaks praegusel kesk-konnakriisi ajastul rohkem näha, oleks suur semiootika või suur humanitaaria. See lähtub võib-olla kõige rohkem ajaloo-teaduse eeskujust: suurajalugu ja süvaajalugu (ingl *big history*, *deep history*) on juba küllalt levinud uurimissuunad, kus ei vaadata oma valdkonda inimkeskselt või narratiivikeskselt, vaid pigem kontekstualiseeritakse konkreetse materjaliga tegelemist laiemates, kogu planeedi kesk-konda puudutavates protsessides. Mulle tundub, et praegune ajastu esitab üleskutse või väljakutse, et midagi sellist võiks olla humanitaarias tervikuna: tuleks vaadata oma uuritavat, kas või keelenähtusi, seotult laiemast kontekstist, laiemate sotsiaalsete, kultuuriliste ja ökoloogiliste süsteemide võrgustiku või keskkonnaga.

Küsimusi esitas OTT HEINAPUU